

Dobromila Brichtová

Náchodská kaple loretánského kostela v Mikulově

(K dějinám dietrichsteinské hrobky)

Kamenná fasáda někdejšího loretánského kostela (dnes dietrichsteinské hrobky) patří k nejvýznamnějším památkám města. Fotografie ze třicátých let 20. století. (foto archiv RMM)

Ve východním koutě centrálního mikulovského náměstí, poněkud ponořená pod úroveň terénu, stojí stavba kostela, který půl druhého století slouží jako rodinná hrobka Dietrichsteinů, posledních majitelů panství Mikulov. Počátkem 17. století, v letech 1623–1625, po papežském souhlasu, začal na tomto místě moravský gubernátor František kardinál Dietrichstein budovat loretánskou kapli, kopii italské Santy Casy v Loretu. Nad kaplí byl postaven kostel, zasvěcený v roce 1656 sv. Anně. Vzniklo tak poutníky hojně navštěvované poutní místo, jehož ústředním bodem byla plastika černé Madony, kterou snad přivezl do Mikulova kardinál.

V roce 1784 kostel při požáru náměstí vyhořel a strop, který se propadl do lodi, zcela zničil loretánskou kapli. Torzo chrámu před úplnou devastací zachránil František Josef Dietrichstein, který jej v letech 1845–1852 nechal přestavět na hrobní kostel Dietrichsteinů. Prostor hlavní lodi zůstal otevřený, z kněžiště se stala hrobní kaple, uzavřená novým empírovým průčelím. Boční chodby – poutní ochozy jižně a severně od lodi – byly do nádvoří uzavřeny a v nich byly uloženy rakve na nových postamentech. Strážlivá klasicizující přestavba podtrhuje působivost sochařské fasády průčelí kostela, která je dílem Jana Bernarda Fischera z Erlachu z počátku 18. století, a zbytků manýristických štukových výzdob v kněžišti, ve vstupu do nádvoří a v hrobní kapli Březnických z Náchoda.

Kaple Březnických z Náchoda je stavba s válcovým pláštěm, uvnitř osmiboká, zaklenuhá kupolí s lucernou a bohatě vyzdobená štukaturami. Starší odborná literatura předpokládá, že toto je Náchodská kaple.¹ Jméno nese po Jiřím Březnickém z Náchoda, donátorovi, který svým peněžním darem přispěl na nesporně nákladný stavební podnik kardinála Františka Dietrichsteina (1570–1636) a jeho následníka a dědice knížete Maxmiliána Dietrichsteina (1596–1655).

Březničtí z Náchoda, moravská větev starého českého panského rodu, se v 16. století objevují mezi majiteli jihomoravských statků.² Jiří Březnický z Náchoda († 1634)³ byl synem Jindřicha Březnického z Náchoda z jeho druhého manželství s Markytou Pohnanskou z Pohnani. Narodil se asi v roce 1589. Ve čtyřech letech osiřel, roku 1613, ve svých 24 letech, se zasnoubil s Helenou, mladší dcerou Karla staršího ze Žerotína – představitele nekatolické moravské šlechty. Ctížádostivému mladíkovi, který získal dědictvím značné bohatství a strávil nějakou dobu na císařském dvoře, usnadňovala ochrana Karla staršího ze Žerotína cestu vzhůru. Často je v pramenech jmenován mezi předními moravskými pány – roku 1615 byl v delegaci moravských stavů na generálním sněmu v Praze a téhož roku byl jmenován velitelem 1 000 jezdců pro vojnu s Turky.

V roce 1618 byl rod Březnických přijat mezi panské starožitné rody. V letech 1618 až 1620 se Jiří Březnický z Náchoda angažoval na císařské straně v událostech spojených s českým stavovským povstáním. Zatímco moravští stavové se přidali k českému povstání, Jiří z Náchoda a Albrecht z Valdštejna odešli k císaři do Vídně. Moravští stavové tento krok považovali za zradu, oba šlechtice vypověděli ze země a zkonfiskovali jejich statky. Císař náhradou Jiřímu poskytl rentu 1 500 zlatých rýnských ročně a povýšil ho do hraběcího stavu. Březnický na krátký čas přeběhl do protihabsburského tábora v úspěšné snaze získat zpět zabavené statky, po Bílé hoře však znovu nabyt důvěru habsburského dvora, když na své náklady v roce 1622 vyživoval 1 000 jezdců a 500 pěších, které císař potřeboval na vedení falcké války. V téže roce požádal o přenechání několika statků zabavených na Moravě nekatolíkům. Po Bílé hoře tedy vlastnil rozsáhlé majetky a řadu titulů – hrabě z Náchoda a Lichtenburku, rytíř na Tulešicích, Bystřici, Miroslavi, Dalečíně, Hrotovicích, Myslibořicích a Lysicích.

Jiří z Náchoda, císařský rada a komorník, nařízený nejvyšší soudí Markrabství moravského, zemřel 28. října 1634. Podle svého přání byl pohřben v Mikulově, v loretánském kostele, kde si dal vystavět hrobku a 200 zlatými nadal kapli sv. Maří Magdaleny.⁴ Celý jeho majetek zdědil jediný nezletilý syn Ferdinand Leopold, v době otcovy smrti osmiletý. Poručnictví nad ním a jeho sestrami a stejně tak nad jeho statky přijal kardinál František Dietrichstein jako správce Moravy. Po smrti kardinála se stal poručníkem Ferdinanda Leopolda mikulovský následník kardinála kníže Maxmilián Dietrichstein.⁵

Manýristická štuková výzdoba vchodu do hrobky, v průhledu sousoší Nejsvětější Trojice na náměstí. Fotografie ze třicátých let 20. století. (foto archiv RMM)

Erb rodu Březnických z Náchoda. (kresba Milan Karásek)

protahovala na léta. Štukatér Giovanni Tencalla se zavázal 23. 6. 1640, že provede všechny práce v mikulovské loretě, tak jak je nasmlouval jeho bratr, tedy štukatury v kapli hraběte Althana, v kapli hraběnky Collalto, v kapli slečny Michnové, v kněžišti a kapli hraběte z Náchoda.⁹

V soupisu nehotových prací architekta Tencally před rokem 1640 je zmíněna též potřeba dokončení kaple hraběte z Náchoda. Byla smluvna odměna 530 zlatých pro sochařského mistra Pietra Maina Maderna za oltární a náhrobní kámen v Náchodské kapli a bylo s ním dohodnuto dokončení kaple za 90 zlatých. Zdá se, že Maderna práci neprovedl, protože ještě roku 1645 upozorňoval mikulovský hejtman knížete Maxmiliána, že u oltářů v kaplích chybějí oltární kameny. Richter dále uvádí, že v roce 1641 hrabě Ferdinand Leopold z Náchoda urgoval u knížete Maxmiliána Dietrichsteina výzdobu kaple oltářním obrazem. Kníže se bránil, že v dohodě o nadaci nebyla zmínka o obrazech.

Loreta byla vysvěcena roku 1656. V červenci téhož roku navštívil hrabě Ferdinand Leopold Mikulov, prohlédl si zámek a velký sud v zámeckém sklepe. Vyjádřil se, že nechá

Z pramenů vyplývá, že vztah mezi Dietrichsteiny a pány z Náchoda, postavený na příslušnosti ke katolické císařské straně a na vlivu kardinála v pozici správce Moravy, nebyl po zbytek 17. století jednoduchý. Jiří z Náchoda byl od počátku své kariéry problémový, dlužil na všech stranách. Jenom v roce 1625 zemským sněm řešil jeho dluh hraběnky Zuzaně Thurnové 50 000 zlatých za prodané šperky, Marii Barboře Teuffelové 25 000 zlatých, nezaplacenou cenu za velkostatky Moravský Krumlov a Ostroh, zdráhal se vyplatit dědictví svým nezletilým příbuzným Bedřichovi a Zdeňkovi z Náchoda.⁶ V dalších letech žaloby na dlužníka pokračují, v květnu 1626 musel zakročit i císař ve prospěch nezletilých věřitelů.⁷ Do své smrti čelil Jiří z Náchoda jedenácti žalobám o dlužné částky, které prošly zápisy zemského sněmu a které nakonec zdědil jeho syn. Ještě kníže Ferdinand Dietrichstein se po třiceti letech zabýval problematickým dědictvím po Jiřím z Náchoda. Jeho starý dluh Dietrichsteinům 3 080 zlatých za víno vyřešil Ferdinand Dietrichstein zahájením exekučního procesu proti Ferdinandu Leopoldovi na panství Bystřice nad Pernštejnem.⁸

Mikulovský loretánský kostel stavěl architekt Giovanni Giacomo Tencalla, štukovou výzdobu provedl jeho bratr štukatér Giovanni Tencalla. Nedochovaly se prameny k začátkům stavby, které předpokládáme k roku 1623. Nákladná a náročná stavba se

Kupole Náchodské kaple s manýristickými štukami Giovanniho Tencally. (foto Václav Hortvík)

ostatky svého otce a bratra odvézt, protože kaple stále ještě nebyla hotova. 18. 12. 1657 si stěžoval knížeti Ferdinandu z Dietrichsteina, že ho kaple stála již 3 115 zlatých a materiál s dovozem. Přesto chtěl dát kapli věčnou nadaci 733 zlatých. Chtěl ji zasvětit sv. Leopoldovi, svému patronovi a oblíbenému světcovi, jehož jméno tehdy nesl císař Leopold I., a nechat namalovat obraz pro oltář. Smlouva o nadaci byla uzavřena roku 1658 – Ferdinand Leopold povýšil nadační kapitál pro loretánskou kapli na 3 000 zlatých. Úroky z kapitálu byly pojištěny na panství Miroslav až do roku 1841,¹⁰ tedy i po katastrofálním požáru 1784, kdy loretánský kostel zcela vyhořel.

Jediná ze čtyř připomínekových kaplí, plánovaných v roce 1640, která se dochovala, nese z tradice jméno Náchodská kaple. Zdá se však, že tento názor bude revidován Jiřím Kroupou na základě srovnání nově studovaných plánů loretánského kostela.¹¹ Lokalizace kaplí je rébusem, který čeká na své řešení, stejně jako donace pro další kaple v loretánském kostele.¹²

V polovině 17. století se setkáváme s další kaplí. Kníže Ferdinand žádal v roce 1669 správu panství, aby nebránila žádosti jeho matky, která si přála vybudování rodinné hrobky v loretánském kostele.¹³

Dnešní sakristie – jižně od kněžiště, tedy pohledově vpravo – sloužila od roku 1674 jako hrobní kaple Dietrichsteinů. Hrobka pod touto kaplí byla při přestavbě kostela na hrobní kostel v polovině 19. století zasypaná. Pamětní deska, kterou zde dal roku 1674 osadit Ferdinand Dietrichstein, byla v polovině 19. století přenesena do zámecké kaple. Prameny mluví v souvislosti s hrobní kaplí Dietrichsteinů o „Nové kapli“. V roce 1671 se rozhodovalo, zda má být vyzdobena štukami, nebo malováním, 1674 tu byl osazen náhrobní kámen a oltářní kámen, oba z červeného mramoru, v letech 1691–1692 byl postaven oltář, který v roce 1696 pozlatil mikulovský malíř Jan Jiří Ostrovský, autor známých plánů svatby Zikmunda Dietrichsteina s Barborou z Rotálu.

Další kaple byly zmiňovány v roce 1688, kdy bylo s ohledem na cirkulaci poutníků uvažováno o proražení dveří ve dvou protilehlých kaplích, a to v kapli Zasnoubení Panny Marie a Šlikovské kapli sv. Františka Xaverského.

Jmenována je též kaple sv. Rosálie, které manželka Waltera Xavera Dietrichsteina odkázala roku 1691 ve své poslední vůli 1 000 zlatých. Byla toto kaple „Rosari“, do níž byly v roce 1648 položeny bílé a červené mramorové dlaždice?

Je zřejmé, že velkolepý záměr kardinála Dietrichsteina přeměnit Mikulov na jedinečné poutní místo byl podnikem nákladným i pro jednoho z nejbohatších pozemkových magnátů na Moravě. Zájem příslušníků mocných moravských rodů o nadace v Mikulově mohou být pro nás dokladem důvěry, že kardinálova idea měla před sebou skvělou budoucnost.

Poznámky:

¹ Richter, Václav a kol.: Mikulov. Brno 1971, s. 132–133.

² Plaček, Miroslav: Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku. Praha 1996, s. 163.

Plaček zde zmiňuje tuto rodinu k roku 1537, kdy Jindřich Březnický z Náchoda stavěl v Horních Dunajovicích na Znojmsku. Po roce 1559 přestavěli tvrz v Žeroticích u Znojma na renesanční zámček (týž, s. 381). V Lysicích (týž, s. 229–230) postavil Hron Březnický z Náchoda do roku 1589 velkou tvrz, přilehlou ke starší tvrzi, kterou do podoby renesančního zámku přestavěl Jiří Březnický z Náchoda. Lysice byly jeho sídlem v letech 1608–1634.

³ Jeho osudem se zabýval František Zřídka Veselý, Lysice za držení pánů z Náchoda. VVM 2002, s. 286–295.

⁴ Zřídka Veselý, s. 293.

⁵ MZA Brno, G 140, i. č. 1605.

⁶ MZA G 140, i. č. 446.

⁷ MZA G 140, i. č. 493.

⁸ MZA G 140, i. č. 3142, 3523.

⁹ Richter, s. 129.

¹⁰ MZA G 140, i. č. 3398.

¹¹ Přednáška prof. PhDr. Jiřího Kroupy, Csc., 11. 10. 2006 na XXIX. Mikulovském sympoziu, zveřejněna bude ve sborníku sympozia.

¹² Dietrichstein z titulu správce Moravy spravoval pro císaře pozůstalost hraběte Volfa Dětřicha Althana – Jaroslavice, Vranov, Oslavany a Nový Hrádek (MZA G 140, i. č. 3026, 3027). Dále se prameny zmiňují o poručnictví knížete Ferdinanda Dietrichsteina nad dědicem althanských statků hrabětem Adolfem Althanem (MZA G 140, i. č. 3024).

¹³ Richter, s. 153.